

STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET.

OOSTERBUREN, gem. Schiermonnikoog.

Toelichting.

Het te beschermen dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tek. nr. 065) door een stippellijn omgrensde gebied.

Tot de Hervorming in 1580 was het eiland Schiermonnikoog eeuwenlang in het bezit van de klooster Klaarkamp, dat omstreeks het jaar 1166 in Rinsumageest werd gesticht. De kloosterlingen, die behoorden tot de orde van de Cisterciensers, bewoonden het eiland, dat door de schiere of grijze monnikspij de naam Schiermonnikoog kreeg.

Evenals de andere kloostergoederen in Friesland, werd het in 1580 gesecculariseerd en ging het eigendom over op de provincie. Door de Staten van Friesland werd Schiermonnikoog in 1638 als heerlijkheid verkocht en kwam spoedig daarna in het bezit van Johan Stachhouwer, Heer van Rijsbergen enz., in wiens familie het bleef tot het midden van de 19de eeuw. In 1858 werd het eiland geheel aan mr. J.E. Banck overgedragen, die het op zijn beurt in 1893 verkocht aan Berthold, graaf Bernsdorff. Tot 1945 behoorde het tot deze Duitse grafelijke familie. Na als vijandelijk vermogen in beslag te zijn genomen, kwam alle grond in handen van de Staat der Nederlanden.

Eeuwenlang is Schiermonnikoog door de elementen wind en water belaagd, waardoor een sterke verplaatsing, die in de laatste 400 jaar minstens $2\frac{1}{2}$ km heeft bedragen, in oostelijke richting plaats vond. Op het thans verdwenen westelijk deel stond de nederzetting Westerburen, en ook het huis "Binnendijken", de woonstede der Stachhouwers, was hier gelegen. De kerk en verscheidene huizen van dit dorp werden door verstuiwing van de duinen in 1715 afgebroken en meer landinwaarts opnieuw gebouwd. Maar ook deze nieuwe plaats werd al spoedig bedreigd en was in 1760 vrijwel geheel in zee verdwenen.

Omstreeks 1720 werden nabij de Oosterduinen de eerste huizen gebouwd, waaruit het huidige dorp Oosterburen is gegroeid. Door de zorg van de toenmalige landheer werd deze nieuwe nederzetting zeer regelmatig aangelegd. De eerste bebouwing bestond uit twee rechte, evenwijdig aan elkaar lopende stroken, de huidige Voor- en Middenstreek, op een onderlinge afstand van 12 à 13 meter. Na 1760 is aan de noordzijde op ± 80

meter een derde strook, de Langestreek, hieraan toegevoegd. In het westen vangen de drie streken op gelijke hoogte aan. De Voor- en Middenstreek kregen een lengte van $\pm$ 250 meter, de Langestreek daarentegen groeide geleidelijk tot 500 meter lengte. Behalve aan de nette rechtlijnige aanleg werd ook aan de bebouwing grote zorg besteed. Keurig werden de eenvoudige maar stijlvolle woningen onder diepe zadeldaken met de topgevels grenzend aan de straat in één rooilijn gerangschikt. Op vrijwel gelijke wijze werden de kleine vóór- en achtererfjes zijdelings door lage stenen muurtjes afgescheiden, aan de wegzijde kregen zij een houten omheining. Aan de buitenzijde van de Voor- en Langestreek werd een smal voetpad aangelegd, dat de diepe overtuinen van de woningen afscheidde. Ook thans zijn deze paden nog ongeschonden aanwezig en levert een wandeling er langs tal van verrassende beelden op.

Het $\pm$ 80 meter brede terrein tussen de Midden- en Langestreek is reeds lang de gemeenschappelijke groene ruimte, waar oudtijds de was ter bleek werd gelegd. Door het hoge geboomte heeft het thans de gedaante van een langgerekte brink. Opvallend is dat de gehele structuur van Oosterburen ongeschonden bewaard is gebleven. Ook de bebouwing heeft, ondanks de vele vernieuwingen, het karakter goed weten te behouden. In het oostelijk dorpsdeel is het thans als jeugdherberg ingerichte slot Rijnsbergen gelegen, de uiterlijk vernieuwde in 1757 gebouwde woonstede der Stachhouwers. Op de plaats, waar nu de uit 1866 stammende kerk staat, stond voordien de kerk uit 1762. Omgeven door een rechtehoekig omheind kerkhof, waarvan de begrenzing bestaat uit een haagbeplanting, vormt dit gebouw met de er naast gelegen woonhuizen, het centrum van het dorp. Van de eerste huizen die werden gebouwd zijn slechts enkele gaaf bewaard gebleven. Het enige pand, waar nog een litshuis bij wordt aangetroffen, ligt aan de Voorstreek en is genummerd Middenstreek 5. Vermeldenswaard is dat 25 panden op de lijst van door het rijk beschermde monumenten zijn geplaatst.

De bijzondere stedenbouwkundige aanleg van de plaats, het karakter van de langgerekte bebouwing, de royale tuinen, maar vooral ook de talrijke bomen verlenen aan het dorp een schilderachtig aspect. De compositie van al deze onderdelen levert een beeld op dat van belang is wegens het karakter en de schoonheid van het geheel.

Bijzondere zorg voor het doen voortbestaan van dit harmonisch dorpsbeeld is geboden. In verband hiermede verdient het alleszins aanbeveling voor dit dorp een regeling, als bedoeld in artikel 20 van de

Monumentenwet, te treffen, waarbij geen algehele bevroezing wordt beoogd, maar welke tot doel heeft, dat door middel van stedenbouwkundige maatregelen het historisch dorpsaspect ook in de toekomst zal blijven voortbestaan.